

УДК 342:95 (477)

Реалізація конституційних прав громадян на доступ до державної таємниці

О. Г. Семенюк,

кандидат юридичних наук,
заступник начальника Управління,
Служба безпеки України

Висвітлено питання реалізації прав громадян на доступ до інформації, яка становить державну таємницю, досліджено процедуру надання допуску до державної таємниці, запропоновано шляхи удосконалення системи охорони державної таємниці у цій сфері.

Ключові слова: допуск до державної таємниці, доступ до державної таємниці, перевірка благонадійності громадян, номенклатура посад.

Семенюк А. Г. Реализация конституционных прав граждан на доступ к государственной тайне

Освещены вопросы реализации прав граждан на доступ к информации, составляющей государственную тайну, исследована процедура допуска к государственной тайне, предложены пути усовершенствования системы охраны государственной тайны в этой сфере.

Ключевые слова: допуск к государственной тайне, доступ к государственной тайне, проверка благонадежности граждан, номенклатура должностей.

Semenyuk Oleksandr. Implementation of the constitutional rights of citizens to have access to state secret

The article highlights issues on realization citizens' rights to access to information constituting state secret, researches a procedure of security clearance for state secret, suggests the ways for improvement of state secret protection system in this sphere.

Key words: security clearance, access to state secret, loyalty vetting procedures, title position nomenclature.

© Семенюк Олександр Георгійович – кандидат юридичних наук, заступник начальника Управління, Служба безпеки України

Державна таємниця – це найбільш важливі для держави та суспільства відомості, які охороняються державою з метою запобігання настанню шкоди суспільним інтересам та цінностям у разі потрапляння такої інформації до осіб, зацікавлених у цій шкоді.

Довіряючи таку важливу інформацію конкретним громадянам, необхідно бути впевненим, що вони використають її виключно з метою, з якою вона їм була довірена, а їх дії не призведуть до несанкціонованого витоку секретної інформації. Тому для її охорони державою встановлюється певна процедура отримання допуску та доступу до державної таємниці, в ході якої перевіряється наявність чи відсутність законодавчо визначених перешкод для надання такого доступу.

Зважаючи на закритий характер нормативних актів, які раніше визначали порядок отримання громадянами допуску та доступу до державної таємниці, ця проблематика тривалий час залишалася за межами наукових досліджень і вважалася виключною прерогативою працівників Служби безпеки України, на яких було покладено обов'язок оформляти такі допуски. Але з прийняттям Закону України «Про державну таємницю»¹, який дав можливість безперешкодно знайомитися з основними положеннями порядку реалізації прав громадян на доступ до державної таємниці, це питання вже не має відомчого характеру і стало предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема В. Баскакова, Б. Кормича, В. Ліпкана, О. Макарова, А. Марущака, О. Нестеренко, О. Розвадовського та ін. Проте більшість питань у цій сфері так і залишилися за межами їх розвідок.

Відповідно до ст. 27 Закону України «Про державну таємницю» доступ до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання. Такий доступ також може бути наданий особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність².

Крім цього, згідно зі ст. 517 Кримінального процесуального кодексу України, доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їх представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених цим Кодексом, виходячи з обставин, встановлених під час кримінального провадження³.

При цьому необхідно зауважити, що право на доступ до секретної інформації не можна ототожнювати із правом громадянина на інформацію.

¹ *Про державну таємницю* : Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України. –1994. – № 16. – Ст. 93.

² *Про державну таємницю* : Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України. –1994. – № 16. – Ст. 93.

³ *Кримінальний процесуальний кодекс України* // ВВР України. – 2013. – № 9-10. – № 11-12, № 13. – Ст. 88.

Тому хибною є позиція білоруського вченого О. Макарова, який вважає, що процедуру допуску до державної таємниці можна розглядати як одну із легітимних форм реалізації конституційного права громадян на отримання, зберігання та розповсюдження повної, достовірної і своєчасної інформації⁴. Адже за таких умов державна таємниця має знаходитися у вільному обігу без будь-яких обмежень на доступ до неї, що, у свою чергу, зводить нанівець запобіжні заходи охорони державних секретів.

На відміну від особистого права громадянина на доступ до інформації право на доступ до секретної інформації безпосередньо стосується можливості реалізації таких фундаментальних прав людини і громадянина, як право на працю (ст. 43 Конституції України), право на освіту (ст. 53 ч. 1), право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42), право наукової й технічної творчості (ст. 54), право на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав (ст. 59), право на судовий захист (ст. 55)⁵.

Винятком із загального правила надання доступу до державної таємниці з метою забезпечення державою гарантованих Конституцією України прав громадян є надання такого доступу особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність. Це пов'язано з тим, що зазначена категорія осіб залучається до проведення комплексу або окремих оперативно-розшукових, розвідувальних або контррозвідувальних заходів, відомості про які становлять державну таємницю (ст. 4.4.4 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю⁶). Враховуючи, що виконання цих заходів неможливо без доведення секретної інформації до відома її виконавців, останнім надається доступ до державної таємниці у порядку, визначеному керівниками цих правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, та погодженому із Службою безпеки України.

У даному випадку ініціатором доступу до державної таємниці виступає держава в особі уповноважених на проведення таких заходів органів. Тобто це не реалізація конституційного права громадян, а вимушена дія держави, спрямована на виконання покладених на її органи завдань щодо забезпечення державної безпеки й охорони правопорядку.

У своїй основі право громадянина є завжди правом на те, що потрібно людині, на що вона претендує або те, що закон їй надає, чим закон її забезпечує, що служить інтересам людини, задоволенню її потреб, що визначається як соціальне благо, соціальна цінність. Права громадянина – це права, які регулюють сферу відносин індивіда з державою, в якій він розраховує не тільки на відмежування своїх прав від незаконного втручання, а й на активне сприяння держави в їх реалізації. Оскільки права людини

⁴ Макаров О.С. Основы защиты государственных секретов : учеб. пособие / Макаров О.С. ; предисловие М. А. Вуса. – Мн. : Ин-т нац. безопасности Республики Беларусь, 2012. – С. 66.

⁵ Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁶ Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 №440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05>.

та права громадянина закріплюються в Конституції країни, вони повинні забезпечуватися державними органами. У ч.2 ст.3 Конституції України зазначено, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод є головним обов'язком держави»⁷.

О. Кушніренко та Т. Слінько стверджують (і з цим неможливо не погодитися), що конституційні права і свободи – це закріплені в Конституції та гарантовані державою можливості, які дозволяють кожній людині і громадянину вільно та самостійно обирати вид і міру своєї можливої поведінки, створювати і користуватися наданими їм соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах⁸. Оновлення змісту правового статусу людини має відбуватися шляхом закріплення в законі не тільки природних, загально визнаних прав і свобод, які є невід'ємною частиною правового становища громадян у розвинених країнах світу, а й створенням реального механізму забезпечення реалізації цих прав і свобод⁹. Тому в разі виявлення громадянином бажання здобути освіту за певним фахом, укласти трудовий договір або контракт із підприємством, установою або організацією, зайнятися підприємницькою або іншим видом діяльності, які гарантовані державою у вигляді конституційно закріпленого права, і водночас потребують доступу до державної таємниці, держава зобов'язана надати доступ до секретної інформації, але в межах, визначених такою потребою, та за умови дотримання процедури доступу до відомостей, що становлять державну таємницю.

Відповідальними за оцінку цієї потреби є керівники підприємств, установ, організацій, які здійснюють діяльність, пов'язану з державною таємницею, та в розпорядженні яких знаходяться секретні відомості, доступ до яких намагається отримати громадянин. Перевірка обґрунтованості потреби у доступі до державної таємниці здійснюється органами СБУ під час оформлення допуску до такої інформації.

У законодавстві країн-членів НАТО це право закріплено принципом доцільності надання доступу до інформації фізичним особам, який має назву «потреба знати» (need-to-know) і полягає в тому, що фізичні особи повинні мати доступ до класифікованої інформації, лише якщо вони мають потребу в такій інформації для виконання їх прямих службових обов'язків¹⁰.

Якщо провести аналіз конституційних прав, реалізація яких дозволяє особі отримати доступ до державної таємниці, то їх можна розділити на дві групи:

1) право на працю, право на освіту, право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, право наукової й технічної творчості;

⁷ Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁸ Кушніренко А.Г. Права и свободы человека и гражданина : учебное пособие / А.Г. Кушніренко, Т. Слінько. – М. : Факт, 2001. – С. 56.

⁹ Шемчушенко Ю. Людина і реформування адміністративного права / Ю. Шемчушенко, В. Авер'янов // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 53. – 23 березня. – С. 9.

¹⁰ Сідак В.С. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО та ЄС : навч. посіб. / В. С. Сідак, В. Ю. Артемов. – К. : КНТ, 2007. – С. 19.

2) право на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав, право на судовий захист.

Слід зазначити, що виокремлені нами в першу групу права віднесені науковцями до різних за своєю науковою класифікацією груп. Так, право на працю належать до соціальних прав, які забезпечують людині гідний рівень життя та соціальну захищеність. Право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, належать до економічних прав, реалізація яких пов'язана зі створенням матеріальної основи життя суспільства. Право на освіту, право наукової і технічної творчості належать до культурних (духовних) прав і свобод. Натомість загальним підґрунтям для них є те, що їх реалізація спрямована на забезпечення матеріальної складової життєдіяльності людини – можливість власними зусиллями забезпечити існування і знайти своє місце в суспільстві. Чим більше можливостей для цього буде надано людині, тим більше шансів у неї гідно пройти свій життєвий шлях, здійснити суспільно-корисну діяльність, забезпечити репродуктивну функцію, тобто продовжити свій рід тощо.

Ця група прав, реалізація яких за умовами службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, може потребувати доступу до державної таємниці, вже давно визнана Українською державою в якості обґрунтованої підстави для надання такого доступу. А тому тривалий час перелік цих підстав вважався вичерпним та залишався незмінним.

Друга група підстав, до якої ми зарахували право на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав, а також право на судовий захист, є свідченням демократизації вітчизняної сфери кримінального судочинства та зміни пріоритетів в охороні державою суспільних цінностей у бік домінуючого у новому Кримінальному процесуальному кодексі України давнього римського принципу «favor defensionis» («перевага захисту»).

Радянське законодавство передбачало, що на особливо режимних об'єктах, перелік яких встановлюється Радою Міністрів СРСР, діяли суди, які являли собою постійні сесії Верховного суду союзних республік (у республіках без обласного ділення), Верховних судів автономних республік, крайових, обласних, міських судів; прокуратури, яка діяла на правах міських прокуратур; колегія адвокатів (так звана спецколегія адвокатів, усі члени якої мали допуск до роботи з відомостями, що становлять державну таємницю), нотаріат і органи внутрішніх справ, які утворювалися в установленому порядку для виконання передбачених законом функцій¹¹.

Подібна практика була і в українському судочинстві. До 2012 р. (часу прийняття нового КПК¹²) при розслідуванні кримінальних справ, у матеріалах яких містилися відомості, що становлять державну таємницю, перевага надавалася охороні державної таємниці. Тому до справи могли бути допущені лише адвокати, які мали допуск до державної таємниці, що неправомірно

¹¹ *О судах, прокуратуре, адвокатуре, нотариате и органах внутренних дел, действующих на особо режимных объектах* : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 1 июня 1979 г. № 214-Х // Ведомости СНД и ВС СССР. – 1991. – № 10. – Ст. 340-341.

¹² *Кримінальний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2013. – № 9-10. – № 11-12, № 13. – Ст. 88.*

обмежувало конституційне право громадянина на вільний вибір захисника своїх прав (ст.59 Конституції України) та отримання кваліфікованої юридичної допомоги. Крім цього, підозрюваний (обвинувачений) у злочині, пов'язаному із розголошенням державної таємниці чи втратою документів або інших матеріальних носіїв секретної інформації, що містять державну таємницю, як правило, ще до початку попереднього слідства та її судового розгляду позбавлявся органом СБУ допуску до державної таємниці. Це призводило до неможливості забезпечення вимог ст.118 КПК України¹³, яка передбачала необхідність ознайомлення обвинуваченого зі всіма матеріалами кримінальної справи по завершенню кримінального провадження. Так само підозрюваний (обвинувачений) був позбавлений права знайомитися з матеріалами експертизи на наявність чи відсутність у розголошених або втрачених відомостях інформації, що становить державну таємницю, заявляти клопотання щодо доповнення питань, які виносилися на розгляд експерта.

Такі обмеження суттєво порушували права обвинуваченого на справедливий судовий розгляд справ і суперечили міжнародно-правовим принципам справедливого кримінального судочинства – забезпечення підозрюваному (обвинуваченому) права на захист (права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги), а також змагальності та рівноправності сторін у судочинстві (ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, підписаного в Нью-Йорку 16 грудня 1966 р.¹⁴, ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної у Римі 4 листопада 1950 р.¹⁵).

Закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України міжнародно-правових принципів щодо справедливого кримінального судочинства в частині надання підозрюваному (обвинуваченому) та його захиснику доступу до матеріалів кримінальної справи, що становлять державну таємницю, дозволило створити реальний механізм забезпечення реалізації права на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав, а також право на судовий захист.

За загальним правилом отримання доступу до державної таємниці посад здійснюється лише за умови попереднього отримання допуску до державної таємниці, який надається органом СБУ після проведення перевірки благонадійності кандидата.

На відміну від цього порядку доступ до державної таємниці без проведення перевірки громадян на їх благонадійність надається за посадою Президентів України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України та іншим членам Кабінету Міністрів України, Голові Верховного Суду України, Голові Конституційного Суду України, Генеральному прокурору України, Голові Служби безпеки України, народним депутатам

¹³ Уголовно-процессуальный кодекс Украины от 28 декабря 1960 года №1001-в [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=8680

¹⁴ *Международный пакт о гражданских и политических правах* // Международные акты о правах человека : сборник документов. – М. : НОРМА, 2000. – С.53-68.

¹⁵ *Европейская Конвенция о защите прав и основных свобод* // Международные акты о правах человека : сборник документов. – М. : НОРМА, 2000. – С.539-570.

України після взяття ними письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці (ст.27 Закону України «Про державну таємницю»¹⁶).

За існуючої на даний час процедури надання допуску тільки після призначення особи на номенклатурну посаду існує вірогідність відмови в наданні їй допуску, що призведе до необхідності переведення призначеної (обраної) особи на іншу роботу або службу, не пов'язану з державною таємницею, чи звільнення (ст.23 Закону України «Про державну таємницю»¹⁷). Оскільки така норма ставить під загрозу демократичні засади, конституційні гарантії народного волевиявлення, політичну та економічну стабільність держави, законодавець у цій ситуації надав перевагу останнім на шкоду інтересам національної безпеки, довіряючи державну таємницю неперевереним особам. Однак правильність такого вибору не є безспірною.

Виходячи із категорії осіб, яким доступ до державної таємниці надається за посадою без попередньої перевірки та оформлення допуску, їм буде надана найбільш важлива секретна інформація. Водночас, перебуваючи на таких публічних посадах, зазначені особи стають найбільш уразливими від оприлюднення або в інший спосіб розголошення інформації, яка може їх скомпрометувати та призвести до завершення політичної кар'єри. У разі потрапляння такої інформації до зацікавлених осіб вона може бути використана для шантажу високопосадовців та на шкоду інтересам держави.

Чинна система та правова база, за якої відбувається потрапляння громадян на вищі державні посади, в тому числі виборні, поки що не містять дієвих механізмів, які гарантують відбір на ці посади дійсно чесних, порядних, патріотично налаштованих громадян України. Нерідко про приховану судимість, підроблені дипломи про вищу освіту, подвійне (потрійне) громадянство або психічне захворювання можновладця суспільство дізнається занадто пізно та вже не може в законний спосіб усунути таку особу від влади. Тому завчасна перевірка на благонадійність кандидата на виборну та вищу державну посаду сприятиме не лише підвищенню рівня охорони державної таємниці, а й забезпечить нову якість влади, що є *condition sine qua non* («те, без чого неможливо») радикального оновлення країни в руслі європейських цінностей, вимог демократії та українських національних традицій.

Отже, беззаперечною умовою надійності охорони державної таємниці є системне удосконалення законодавства, в якому необхідно закріпити норму про обов'язковість попередньої перевірки на благонадійність громадян, які допускаються до участі у конкурсах на заміщення вакантних посад, виносяться на розгляд Верховної Ради України в якості кандидатур на відповідні державні посади, балотуються на посаду Президента України або обираються народними депутатами України чи до органів місцевого самоврядування.

¹⁶ *Про державну таємницю* : Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України. –1994. – № 16. – Ст. 93.

¹⁷ *Про державну таємницю* : Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України. –1994. – № 16. – Ст. 93.

Винятком із загального правила щодо необхідності попередньої перевірки осіб, яким може бути наданий доступ до державної таємниці, мають бути тільки:

- підозрювані (обвинувачені) у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю;
- іноземці чи особи без громадянства з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України;
- особи, залучені до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність.

Усім цим громадянам доступ до державної таємниці має надаватися після роз'яснення їм вимог статті 28 Закону України «Про державну таємницю» (обов'язки громадянина щодо збереження державної таємниці) та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Крім цього, Закон має містити норму, яка б передбачала необхідність роз'яснення обов'язків щодо збереження державної таємниці та попередження про кримінальну відповідальність за її розголошення особам, які отримали доступ до державної таємниці випадково, тобто не у зв'язку з виконанням службових обов'язків (наприклад, знайшли матеріальний носій секретної інформації тощо), оскільки нині такі особи не несуть жодної відповідальності за розголошення державної таємниці, яка стала їм відома випадково. Тому в разі, коли їх буде повідомлено про статус такої інформації та про наслідки її розголошення, ці особи мають визнаватися суб'єктами кримінальної відповідальності за подальше розголошення державної таємниці.

Semenyuk Oleksandr. Implementation of the constitutional rights of citizens to have access to state secret

State secret - is the most important for the state and society information protected by the state to prevent the onset of damage to vital values of the individual, society and state in case of getting that information to people who are interested in its application. Trusting such important information to particular citizens we must be confident that they will use it solely for the purposes for which it has been entrusted to them, and their actions will not lead to unauthorized leaks of secret information. Therefore, in order to protect it, the state sets specific procedure of admission and access to state secret, in which the presence or absence of legally defined barriers to the provision of such access is reviewed.

It should be noted that the right of access to secret information cannot be equated with the right of citizens to information. Indeed, under such conditions, a state secret must be in free circulation without any restrictions on its access, which negates the precautions to protect state secrets.

If an analysis of constitutional rights is carried out, implementation of which enables them to get access to state secret, they can be divided into two groups:

- 1) the right to work, the right to education, the right to entrepreneurial activity that is not prohibited by law, the right of scientific and technical work;
- 2) the right to legal assistance and free choice of defender of his rights, the right to judicial protection.

As a general rule, access to state secrets of jobs is done only if the prior access to state secrets, which is provided by the State Security Service of Ukraine authority after checking the reliability of the candidate.

Unlike of this procedure, the access to state secret without verification of citizens' reliability is provided by the post top state officials, the list of which is set in article 27 of Act of Ukraine "Concerning State Secrets".

This is due to the fact that with the existing procedure currently of admission granting only after the appointment of a person to the nomenclature post exists probable refusal to grant him the admission, that will lead to the need for transferring of appointed (elected) person to another work or unrelated with state secrets service or dismissal. Since this provision puts at stake democratic principles and constitutional guarantees of people's will, the political and economic stability of the state, the legislator in this situation gave preference to the latter, in some way sacrificing the interests of national security, entrusting state secrets to unverified people. However, the accuracy of this choice is not uncontroversial.

Based on the categories of persons who require access to state secrets provided by ex officio without prior verification and registration of admission, they will be given the most important secret information. At the same time, being at such public positions these individuals become most vulnerable to disclosure or otherwise divulged information that could lead to compromise and then end his political career. In the case of the fact when interested people receive such information, it can be used to blackmail officials and to the detriment of protected values.

The present day system and legal framework in which the public is getting the highest public office, including elected, yet contains no effective mechanisms that guarantee selection for these positions really honest, decent, patriotic citizens of Ukraine. Often society finds out too late about hidden conviction, fake diplomas, double (triple) citizenship or mental illness of public person, and is not able to eliminate this person from power in a legitimate way. So early candidate security screening for public and higher public office will not only increase the level of protection of state secrets, but should provide a new quality of power that is condition sine qua non (Lat. "indispensable") radical renewal of the country in line with European values, democracy and the requirements of Ukrainian national traditions.

The author concludes that absolute condition of reliability of state secret protection system is improving the current legislation, which is necessary to fix the rate of mandatory on security screening of citizens who are allowed to participate in competitions for vacant positions, are put before the Verkhovna Rada of Ukraine as appropriate candidates for public office, running for President of Ukraine or elected people's deputy of Ukraine or local government.

An exception to the general rule on the need for prior checking of persons who may have access to state secrets should be only:

- alleged criminal (accused) in the criminal proceeding, which contains information constituting a state secret;
- foreigners or stateless persons while ensuring the national security of Ukraine;
- persons involved in confidential cooperation with the operational units of law enforcement and other specially authorized bodies conducting special investigative techniques, intelligence or counterintelligence operation.

All these citizens should have an access to state secrets after clarification of their citizen duties to maintain secrecy and prevention of criminal liability for disclosure of information constituting a state secret.

In addition, the law should include a rule that would provide mandatory explanations of duties to maintain secrecy and prevent criminal liability for disclosure to persons who have access to state secrets by chance, that is not in connection with duties (for example, found material media of secret information, etc.), as for today, these persons do not assume any liability for disclosure of state secrets, which became known to them by accident. Therefore, when they will be informed about the status of the information that became known to them, and the consequences of disclosure, such persons should be recognized as the subjects of criminal responsibility for the subsequent disclosure of state secrets.

Key words: security clearance, access to state secret, loyalty vetting procedures, title position nomenclature.